

## ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Ситник Й. С., д.е.н., доцент

Національний університет "Львівська політехніка»

*Sutnuky@ukr.net*

Економічна діяльність промислових підприємств загалом і їхня інтелектуально-інноваційна активність зокрема, залежать від низки зовнішніх передумов — ринкової кон'юнктури, податкової системи, законодавства щодо стимулювання і фінансового забезпечення інвестиційної діяльності, регулювання інноваційної діяльності, які передбачені Господарським кодексом України, законами України "Про інвестиційну діяльність», "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Результати проведеного дослідження, а також думки наукового та експертного середовищ [1; 2; 4], підтверджують, що для промислових підприємств різних галузей ключовими проблемами, які перешкоджають їх ефективному розвитку, є такі: технічна та технологічна відсталість, висока енерго- та ресурсомісткість виробництва металопродукції; монополізація підгалузі основної хімії; висока ресурсо- та енергоємність більшості виробництв галузі; недостатнє використання потенціалу вітчизняного виробництва інвестиційної продукції машинобудування для потреб внутрішнього ринку; неспроможність багатьох підприємств машинобудування України виконувати вимоги технічних регламентів; низький рівень концентрації виробництва; погіршення вікової структури працівників галузі; неефективне виконання окремих цільових програм розвитку машинобудування, недостатність обсягів їх фінансування з держбюджету; низький рівень інтеграції підприємств у ланцюгах доданої вартості, відсутність необхідної інфраструктури для розвитку інтеграційних процесів; повільне впровадження міжнародних стандартів управління якістю та безпечністю харчової продукції на підприємствах галузі; високі інвестиційні ризики, пов'язані з проблемами реалізації продукції на внутрішньому ринку; часті випадки дискримінації національних виробників у роздрібних мережах; використання технологічно застарілого обладнання; різке скорочення сировинної бази; брак кваліфікованої робочої сили, низький рівень заробітної плати працівників галузі; надмірна орієнтація підприємств на роботу із давальницькою сировиною.

Охарактеризовані вище тенденції розвитку промислових підприємств України підтверджуються техніко-економічними параметрами [5]. Так, кількість промислових підприємств зменшилася у 2018 році порівняно із 2010 роком на 7,1 %, кількість зайнятих працівників за аналізований період зменшилася на 31,7 %, рівень промислової продукції в загальному обсязі випуску економіки України зменшився на 15,1 %. Як свідчать показники структури реалізованої промислової продукції, у 2011–2019 рр. зменшувалася питома вага машинобудування із 10,0 % до 7,6 % зокрема, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів із 4,9 % до 3,2 % та виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції із 0,9 % до 0,5 %, а також виробництво хімічних речовин і хімічної продукції із 4,3 % до 2,9 %. Натомість найбільше зростала питома вага виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів із 16,7 % до 21,4 % та виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність із 2,4 % до 3,4 %. Водночас вкрай низька частка текстильного виробництва, виробництва одягу, виробів зі шкіри та інших матеріалів (0,7–1,0 %), а також виробництва машин і устаткування (2,9–2,5%), що свідчить про імпортозалежність внутрішнього ринку.

Незважаючи на те, чи працюють промислові підприємства в умовах стагнації галузей, чи в умовах зростання ринків, перед їх системами управління поставлено завдання нарощувати виробництво інтелектомісткої продукції з меншими витратами, впроваджувати структурно-організаційні та кадрово-функційні зміни й адаптуватися до мінливих умов ринку, формувати інноваційні стратегії, дотримуватися всіх законодавчих і нормативних вимог, примножувати конкурентні переваги, щоб залишатися життєздатними в майбутньому.

Варто наголосити, що передумовою виконання перелічених вище та інших завдань щодо функціонування промислових підприємств є трансформація їх систем управління, зміна моделей управління на засадах інтелектуально-інноваційного поступу.

Дослідження процесів інтелектуалізації промислових підприємств з метою глибокого ідентифікування окресленої проблематики та розроблення теоретично-прикладних рекомендацій щодо їх вирішення дозволило зробити такі висновки.

Згідно з результатами дослідження, лише 20,3 % опитаних можуть реалізувати на займаній посаді на промисловому підприємстві всі свої особисті якості та навички. Вважають, що здатні це зробити

більшою мірою 40,6 % персоналу, посередньо застосовують свої особисті якості та навички на своїх посадах 15,6 % опитаних, частково — 18,7 %, не можуть скористатись ними 4,7% опитаних.

Під час дослідження виявлено цікавий факт: понад 78,1 % опитаних експертів з-поміж менеджерів та фахівців досліджуваних промислових підприємств володіють знаннями, навичками, компетенціями та іншим інтелектуальним потенціалом, про які ще не знає керівництво. Зокрема, ствердно відповіли, що володіють такими не відомими для менеджменту підприємств знаннями, навичками, компетенціями 39,1% опитаних, володіють більшою мірою — 15,6 %, посередньо володіють — 23,4 %, частково — 17,2 %, а не володіють — 4,7 %. З одного боку, наведений результат свідчить про високий рівень таситних (неявних) знань та досвіду в персоналу промислових підприємств, які не використовуються для формування їхніх конкурентних переваг та в процесах функціонування. З іншого боку, такий стан спотворює реальний стан підприємств стосовно володіння інтелектуально-знаннєвими активами, спричиняє розроблення хибних програм залучення додаткових ресурсів для розвитку, призводить до зайвих фінансових витрат.

На підставі наведеного вище можна констатувати, що у досліджуваних промислових підприємств наявний значний інтелектуальний потенціал та досвід, які частково не відомі керівництву та не застосовуються в його управлінській і виробничо-господарській діяльності. Негативною тенденцією є також низький рівень зворотного зв'язку та довіри між керівництвом підприємств і персоналом стосовно моніторингу, інформування, оцінювання та виявлення інтелектуального та компетентнісного потенціалу працівників.

Одним із чинників такого стану взаємовідносин у системах управління досліджуваних промислових підприємств, на нашу думку, є недостатній рівень абсолютної тотожності життєвих цінностей та принципів персоналу із принципами діяльності відділів і підрозділів підприємств, у яких вони працюють. Зокрема, на цілковиту тотожність принципів вказали 34,4 % респондентів, принципи своєї життєдіяльності та підприємства більшою мірою узгоджують 40,6 % опитаних, посередньо — 10,9 %, частково — 7,8 % і зовсім не ототожнюють таких принципів — 6,2 % опитаних менеджерів та фахівців.

З огляду на те, що інтелектуальний капітал є одним із ключових рушіїв розвитку підприємств в умовах сьогодення, такі недоліки у функціонуванні систем управління підприємствами спричиняють ефект внутрішнього стримування власного розвитку суб'єктів господарювання. Адже відсутність належного комунікаційного зв'язку між персоналом та вищим керівництвом не дає змоги використовувати наявний, але ще не ідентифікований потенціал. Проведене дослідження свідчить, що цей прихований потенціал є багатоаспектним. В анкеті було поставлене запитання: "У якій сфері щодо вдосконалення діяльності підприємства Ви постійно проявляєте інтелектуальну активність, розмірковуєте, генеруєте власні ідеї та маєте аргументовані пропозиції для впровадження, але не оприлюднюєте їх?" У відповідях найпріоритетнішими сферами прояву інтелектуальної активності персоналу вказано: удосконалення матеріального та соціального розвитку персоналу — 59,4 %; оновлення технологій та модернізацію виробничих процесів — 43,7 %; застосування ІКТ — 42,2 %; удосконалення системи мотивації персоналу на основі інтелектуально-знаннєвого та інноваційного внеску кожного із учасників структурного підрозділу — 42,1 %; формування організаційної культури — 37,5 %; зміни функціональних обов'язків та рівнів відповідальності окремих категорій персоналу — 34,4 %.

Одним із чинників, який перешкоджає персоналу промислових підприємств сповна застосовувати свій інтелектуальний потенціал, професійні й особистісні якості та навички, є недостатній рівень мотивації. Як свідчать результати дослідження, чинний рівень мотивації праці персоналу підприємств тільки для 11 % респондентів відповідає рівню їхнього інтелектуального капіталу. Зазначений рівень мотивації праці посередньо відповідає з погляду 31,2 % опитаних, більшою мірою — 29,7 %, частково відповідає рівню їхнього інтелектуального капіталу, вважають 18,8 % персоналу, на думку 9,4 %, цей рівень не відповідає рівню їхнього інтелектуального капіталу.

Той факт, що для понад 59,4 % опитаних працівників рівень мотивації праці персоналу не відповідає повною мірою рівню їхнього інтелектуального капіталу, свідчить про істотне недооцінювання менеджментом підприємств, по-перше, зростання вагомості інтелектуальної складової у системі оцінювання персоналу промислових підприємств, а по-друге, чинника внутрішньої та зовнішньої мотивації щодо застосування управлінських технологій. Це підтверджує й аналіз структури фонду оплати праці, досліджуваних промислових підприємств, який показує, що питома вага фонду додаткової заробітної плати, премій та винагород, а також заохочувальних і компенсаційних виплат незначна.

Водночас, на думку респондентів, зростання рівня оплати праці та її мотивації сприятиме підвищенню інтелектуально-інноваційної активності персоналу промислових підприємств. Так

вважають 51,6 % опитаних менеджерів та фахівців досліджуваних підприємств. Окрім підвищення інтелектуальної активності персоналу, чинник зростання рівня оплати праці та її мотивації істотно впливає і на збільшення інтенсивності праці персоналу. Із загальної сукупності респондентів 55,1 % — готові та 28,1 % — більшою мірою готові до підвищення інтенсивності праці за умови зростання рівня оплати та мотивації праці.

Передумовою здійснення внутрішньої інтелектуально-інноваційної політики промислових підприємств є адекватна національна економічна політика уряду стосовно окресленого процесу на засадах формування її ключових принципів. На наш погляд до таких мають належати: незалежність національної економіки України — це домінуюча власність українського народу на національне багатство, незалежність урядової політики у формуванні й розвитку власної економічної системи і національної економічної стратегії (народженої всередині країни) та здійсненні внутрішньоекономічної і зовнішньоекономічної діяльності згідно національних інтересів; високорозвинений і самодостатній внутрішній ринок — це домінуючий складник (ядро) у структурі національного ринку, який динамічно розвивається й забезпечує формування і задоволення платоспроможного попиту на товари і послуги домогосподарств, підприємств та органів влади за рахунок пропозиції підприємств-резидентів, як чинник подальшого економічного зростання та розвитку національної економіки України; паритетне співвідношення приватного і державного сектору — це оптимальне співвідношення основних типів власності — приватної, колективної і державної — та їх взаємодії на різних етапах розвитку національної економіки, а також рівність прав і обов'язків суб'єктів господарювання заснованих на основі цієї власності перед українською нацією; державна економічна політика — найкраще поєднання державного регулювання макроекономічних процесів та ринкових важелів самоуправління економікою на основі застосування інструментарію — активної державної промислової політики і кластерної стратегії, системи стимулів і фінансових інститутів розвитку, кредитно-інвестиційної політики, тарифо-ціноутворення, капіталоутворення та зовнішньоекономічної діяльності з метою досягнення високої й сталої синергійної та емерджентної ефективності розвитку в усіх сферах економічної діяльності; гарантування соціальної справедливості — це ідея сильної держави у регулюванні соціальних процесів; справедлива система оподаткування — це усталена на різних стадіях розвитку економіки система оподаткування, що стимулює розвій національного підприємництва, інвестиційної та інноваційної діяльності, а також справедливо встановлює ставки оподаткування стосовно різних видів доходів як суб'єктів підприємництва залежно від їх розміру й масштабу діяльності, так і фізичних осіб та їх майна; конкуренція та обмеження монополізму — ключовим завданням держави є створення високого рівня конкурентного середовища в усіх можливих сферах господарської діяльності, демонополізація економіки, забезпечення надійного контролю за діяльністю природних монополій; міжнародне економічне партнерство — це форма міжнародної взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин, побудована на основі чітко визначених принципів, і яка через формування спільної стратегії та цілей в визначених сферах діяльності має на меті реалізацію економічних національних інтересів кожного з партнерів.

#### **Список використаних джерел:**

1. Герасимчук, В.Г., 2015. Роль держави в забезпеченні конкурентоспроможності промислового виробництва в умовах трансформації світової економіки. Ринково-орієнтоване управління інноваційним розвитком. Харків: ТОВ "Діса плюс».
2. Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти. 2012. За ред. В. Андрійчука, М. Флейчук та А. Мокія. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості.
3. Ситник, Й.С., 2017. Інтелектуалізація систем менеджменту підприємств: концепція, системний моніторинг та моделювання. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
4. Собкевич, О.В., Шевченко, А.В., Сухоруков, А.І. та Белашов, Є.В., 2014. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України. Київ: НІСД.
5. *Статистична інформація*. Промисловість. у 2010–2019 роках. Державна служба статистики України. [online]. Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua>> [Дата звернення 17 Лютий 2020].